

Fake news

Af Lars Granild, redaktør og projektleder på Dansklærerforeningens Forlag

Introduktion. Genreindkredsning

Hvert år den 1. april er der tradition for, at medierne bringer en løgnehistorie camoufleret som en nyhedshistorie. Denne praksis har dog bredt sig ud over de etablerede mediers årlige aprilsnar, og en ny genre er opstået: *Fake news*. Genren findes på populære websites som rokokoposten.dk, heltnormalt.dk og den engelsksprogede pioner www.theonion.com. På tv ser man den i fx John Stuarts populære *The Daily Show*. Men i modsætning til aprilsnaren er meningen med de falske nyheder ikke, at læseren skal narres til at tro, at historierne er virkelige. På RokokoPostens hjemmeside står således tydeligt på forsiden: *"RokokoPostens nyheder er fiktive. Enhver lighed med personer – levende, døde eller bare meget sløje – er sandsynligvis tilsigtet"*. Som det fremgår, er nyheden dog heller ikke helt uden forbindelse til virkeligheden, altså ren fiktion. Nyhederne kommenterer i satirisk form på aktuelle nyheder og ikke mindst mediernes måde at dække (eller skabe) nyhederne på.

Satiren over mediernes nyhedsdækning kommer meget tydeligt til udtryk i årets 1. aprilhistorier på *Heltnormalt* og *RokokoPosten*. Under overskriften *"Chok: Danske aviser opdiger nyheder"* peger *Heltnormalts* artikel således på den åbenlyse, at der florerer falske nyheder d. 1. april. Ekstra Bladets chefredaktør Poul Madsen er da heller ikke overrasket: *"Nå? Væn jer til det"*, udtaler han i artiklen. Men, tilføjes det, *"tendensen til at opdigte nyheder, frem for at skildre dem, bekymrer medieforsker Erling Tetslaff: 'Bladmarkedet er hårdt presset og de her mediehus er klar til at gøre hvad som helst for at sælge aviser, eller få så mange som muligt til at klikke på artikler på deres netaviser. Men når den fjerde statsmagt begynder at opdigte ting ud af det blå, så er der altså krydset en grænse et sted', mener han"*. Men Poul Madsen *"er med egne ord: 'Skidehamrende bedøvende fuckerligeglad. Lad os se det i øjnene - det er ikke altid der sker noget i verden, der er værd at skrive om'. Som eksempel viser han os Dan Rachlins Facebook-side, der ganske rigtigt ikke har budt på en kontroversiel statusopdatering, der kan danne grobund for journalistik, i dagevis"*. I ironisk form mere end antydes altså, at det ikke kun er i forbindelse med 1. april, at der bliver digtet lidt rigeligt i journalistiske historier. Især ikke, når det drejer sig om formiddagsblade som *Ekstra Bladet*. Som det afslutningsvis konstateres, så har avisen *"højst sandsynligt også skrevet noget opdigtet, men det viste sig umuligt at dokumentere, da ingen rigtigt ved, hvem de skriver af fra i forvejen"*!

Det er åbenlyst, at der her ironiseres over mediernes tendens til at vinkle meget skarpt, dramatisere (ikke-)nyheder og 'hugge' historier fra andre (evt. sociale) medier frem for selv at grave dem frem. 1. april synes at være blevet hverdag - ikke kun på *Heltnormalt* og *RokokoPosten*. Denne påstand kan den medievanter læser nikke genkendende til. Tænk blot på de senere års mange skandalesager i ellers traditionelt troværdige public service medier som DR - fx Jeppe Nybroe-sagen fra

2007 eller 2013-sagen om en iscenesat demonstration foran retten i Hjørring. Eller tænk på, hvordan medierne går i selvsving ved blot udsigten til en snestorm eller (usande) forlydender om et EU-forbud mod lakridspiber. De senere år har også bragt mange eksempler på, hvordan falske nyheder lynhurtigt spredt sig fra et medie til de andre. Det skal dog retfærdigvis siges, at det primært er i de elektroniske medier, hvor tidsfaktoren er mere afgørende, det nogle gange går lidt for stærkt.

RokokoPostens 1. april nyhed tager tråden fra *Heltnormalt* op. Artiklen har overskriften "*Rokoko-Posten udgiver rigtig historie*" og heri udtaler en af redaktørerne: "*Når man er vant til at opfinde kilder og citater, er det svært pludselig at tale med rigtige mennesker. Tit siger de ting, der ikke flugter med artiklens overordnede vinkel, hvilket kan komplicere skriveprocessen en del. Der kunne mere traditionelle medier, som ønsker at rationalisere deres journalistiske arbejdsprocesser, utvivlsomt lære meget af os.*" Den underliggende ironiske pointe er, som ofte i fake news-artikler, at traditionelle nyheder heller ikke (altid) er objektive. Traditionelle nyheder er også skrevet ud fra en bestemt vinkel og nogle gange med en bestemt pointe for øje, som farver såvel udvælgelsen af kilder som formidlingen.

Avis: Stor avisnyhed kom fra anden avis

- 5. AUGUST 2014

Den sensationelle afsløring af noget ret vigtigt stammer i virkeligheden fra en anden avis, hævder et andet medie ifølge RokokoPosten.

Rigtig mange internetbrugere og avislæsere kastede sig over en historie, som en dansk avis kunne bringe, fordi historien lød spændende samt involverede både søde dyr og forargelse.

At historien endda havde så tydelige erotiske overtoner, at den kunne illustreres med et billede af en velformet bikiniklædt kvinde, der bader en kat, gjorde ikke læsernes interesse mindre.

Imidlertid viser det sig, at den på en gang pikant pirrende og forargelsesprovokerende historie blot er skrevet af fra en anden avis.

Det skriver en anden dansk avis, som RokokoPosten kan citere.

Under al kritik

"De har nærmest bare ord til andet kopieret vores nyhed," lyder det harmdirrende fra chefredaktøren for det medie, som oprindeligt bragte nyheden.

"Den eneste forskel er, at vores konkurrent har sat ordet 'Avis:' foran vores oprindelige overskrift og omskrevet al vores tekst til en parafase. Det er under al kritik," raser han.

På den anden avis forsvare man sig med, at artiklen mere skal opfattes som en hyldest til det andet

Figur 1: Screenshot fra RokokoPosten d. 4. august 2014

Hvis du printer eller downloader fra dansklf.dk til undervisningsbrug, skal dette indberettes til Copydan Tekst & Node. Eksemplarfremsstillingen skal ske inden for de rammer der er nævnt i aftalen med Copydan.

Som det måske kan fornemmes i eksemplerne ovenfor, benytter de falske nyheder sig af nyhedernes sproglige, genre- og opsætningsmæssige konventioner, men indholdet er opdigtet, eller rettere delvis opdigtet, for navnene er ofte virkelige nok. Med fiktive nyheder befinder vi os altså i et felt, hvor både fakta- og fiktionskoder aktiveres. Med et nyere teoretisk begreb kan man sige, at der *fiktionaliseres* (Jacobsen m.fl. 2013).

Teorien om *fiktionalitet* er et forsøg på at gøre op med den traditionelle genrefokuserede fiktionsforståelse, som ofte løber ind i vanskeligheder konfronteret med mere fiktionstvetydige tekster. I stedet for at opfatte fiktion som en genre med særlige egenskaber opfattes fiktion som en særlig retorisk strategi, som optræder i mange forskellige typer tekster. Det er en bestemt måde at kommunikere på med bestemte signaler og formål. Pointen er, at selv om talen åbenlys ikke er sand, så er den heller ikke bare løgn, for i modsætning til løgnen signalerer den tydeligt, at der fiktionaliseres. I falske nyheder må man således ikke overse den kommunikative betydning og effekt af referencen til fx virkelige personer og samfundsforhold. Det handler om at undersøge, hvordan de fiktive elementer interagerer med virkeligheden – hvilke teknikker, greb og strategier, der benyttes, og med hvilke formål og effekt. Tekstens kommunikative kontekst er altså afgørende for fiktionens betydning i ikke-generisk fiktion.

Didaktiske mål

Fake news kan være en sjov og anderledes indgang til at arbejde med nyheder og medier – deres **indhold, form, sprog og logik**. For genrens kendetegn er, som vi så ovenfor, at den parodierer aktuelle emner og mediernes måde at dække dem på. Fake news er både parodi og pastiche. Nyhedernes opbygning og sprog er en central del af deres satiriske udtryk. Det er netop i sammenstødet mellem det absurde indhold og den nøgterne form, at den satiriske effekt ligger. Således er rubrikkernes ordlyd autoritativ og renskuret (ikke jokende eller skør), artiklerne inkluderer ekspertudtalelser, statistikker, undersøgelser og konkrete mennesker ('cases'), der underbygger vinklen, der vinkles efter nyhedstrekantens principper, den journalistiske stemme er generelt distanceret, objektiv og autoritativ osv.

Pointen er, at den satiriske forstørrelse og forvrængning kan være med til at tydeliggøre **karaktéristiske træk i nyhedsgenren og medielogikken** for eleverne. At arbejde med falske nyheder kan således være med til at skærpe elevernes blik for de blinde vinkler i mediernes formidlingsform og tilgang til virkeligheden og desuden give anledning til mere generelle snakke om **medielogik, vinkling, god presseskik** o.l. Falske nyheder kan m.a.o. være med til at fremme elever kritiske stillingtagen til mediehistorierne.

I forhold til fake news er det også oplagt at arbejde med **fakta- og fiktionskoder**. Det retoriske fiktionaltetsbegreb kan være en indgang til at arbejde med fakta- og fiktionskoderne som del af en bredere **kommunikationsanalyse** af de falske nyheder. Desuden kan **diskursanalyse** inddrages som et analytisk værktøj, eftersom de falske nyheder ofte parodierer tidstypiske diskurser (jf. fx eksemplerne nedenfor omkring ligestilling).

Endelig kan arbejdet med fake news bruges som afsæt for **skriveøvelser**, der på en lidt anden måde træner en essayistisk kernekompetence: evnen til at stille sig kritisk over for hævdvundne antagelser, til at vende tingene på hovedet og se på dem fra nye overraskende vinkler. For det dybere formål med de falske nyheders satire er netop at vække til kritisk eftertanke omkring politiske og journalistiske spørgsmål, og strategien hertil er ofte at udfordre gængse antagelser ved at vende op og ned på tingene. I den forstand minder fake news faktisk ikke så lidt om Holbergs strategi såvel i sine satiriske værker som i essayistikken.

Forslag til arbejdsopgaver

1. **Genrekaraktistik:** Forløbet kan startes med en induktiv indkredsning af genretæk ved fake news. Lad eleverne gå ind på RokokoPosten.dk og/eller heltnormalt.dk med henblik på at undersøge, hvad der kendetegner genrens form og indhold. Hvilke fællestræk springer i øjnene på tværs af artiklerne? Man kan evt. i forlængelse heraf arbejde mere dybdegående med en eller flere konkrete eksempler og derigennem præcisere den indledende indkredsning (jf. punkt 2). Læreren kan i den forbindelse introducere til relevant fagterminologi (fx rubrik, underrubrik, vinkling, kilde, påstand og belæg, fakta- og fiktionskoder, pastiche, parodi, fikcionalisering osv.).
2. **Nyhedsanalyse:** Lad eleverne gå ind på rokokoposten.dk og/eller heltnormalt.dk og find nogle aktuelle falske nyheder. Diskuter hvilke aktuel nyhed eller sag, der parodieres, og prøv i den 'rigtige' nyhedsstrøm at finde interteksterne. Karakteriser de rigtige og falske nyheders indhold og form (rubrikker, opbygning, vinkling, sprog).
 - a. Hvordan ligner den falske nyhed de almindelige nyhedsartikler? Hvordan adskiller de sig?
 - b. Hvilke fakta- og fiktionskoder benyttes i den falske nyhed?
 - c. Hvad fikcionaliseres der over? Og hvad signalerer, at det er en fikcionalisering?
 - d. Fortolk, hvad formålet med og effekten af fikcionaliseringen er. Hvad opnås ved fikcionaliseringen (som ikke kunne opnås på anden vis)?
3. **Skriveøvelse:** Lad eleverne skrive en fake news artikel. Tag udgangspunkt i en aktuel nyhed/debat. Fremlæg resultatet for en klassekammerat/gruppe, og diskuter jeres greb og effekten heraf?
4. **Diskursanalyse** (jf. Bornerup 2014): Lav en diskursanalyse af nedenstående falske nyheder. Hvilke sproglige diskurser karikeres og hvordan?

Ligestillingsdebat:

- <http://rokokoposten.dk/2012/03/08/politiker-kraever-kvindevoter-i-faengslerne/>
- <http://rokokoposten.dk/2014/07/31/feminine-faengsler-skal-sikre-ligestilling-blandt-kriminelle/>
- <http://rokokoposten.dk/2014/05/11/grammatikken-ramt-af-ulighed-genstandsled-foeler-sig-objektiveret/>
- <http://rokokoposten.dk/2014/03/28/manu-sareen-alle-skal-lige-meget-i-fjernsynet/>

Arbejdsmarkedspolitik:

- <http://rokokoposten.dk/2012/02/21/netto-truet-af-akademikerkaos/>
- <http://rokokoposten.dk/2012/11/06/regeringen-vil-nedkvalificere-arbejdsstyrken/>

5. **Holberg-perspektivering:** Læs et uddrag fra en af Holbergs komedier eller fra romanen *Niels Klim*. Karakteriser ligheder og forskelle i Holbergs og *RokokoPostens* måde at bruge satiren på. Man kan fx sammenligne Holbergs skildring af akademikeren i *Erasmus Montanus* (fx 2. Akt, 3. -5. scene) med *RokokoPostens*: <http://rokokoposten.dk/2012/02/21/netto-truet-af-akademikerkaos/>. Eller man kan sammenligne Holbergs indlæg i kvindeligestillingsdebatten i *Niels Klim* (om riget "Cocklecu" i kapitel 9) med en eller flere af Rokokopostens indlæg gengivet ovenfor.

Litteratur

Avisen i Undervisningen: "Mediehåndbogen": <http://aiu.dk/mediehandbogen/>

Bornerup, Anne og Mette Møller Jørgensen (2014): *Diskursanalyse i dansk – sprog, magt og identitet*. Udkommer på Dansk lærerforeningens Forlag/Systeme til oktober

Jacobsen, Louise Brix m.fl. (2013): *Fiktionalitet*. Samfundslitteratur

Kristeligt Dagblads temaside om medieetik: <http://www.etik.dk/medieetik>